

Kosiek, Zdzisław

Marian Wachowski (1903-1970)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/3, 603-607

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN WACHOWSKI
1903—1970

W dniu 12 kwietnia 1970 r. zmarł we Wrocławiu doc. dr habil. Marian Wachowski, pracownik katedry pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, b. kierownik katedr pedagogiki Wydziału Rolniczego Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu i Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu we Wrocławiu. Zgon tego zasłużonego badacza, pracującego od wielu lat nad zagadnieniem oświaty, stanowi wielką stratę nie tylko dla nauk pedagogicznych, lecz również dla historii nauki, głównie historii nauk rolniczych. Tematyka ta w ostatnich kilkunastu latach interesowała Wachowskiego szczególnie, a wyniki jego badań nad przeszłością wyższego szkolnictwa rolniczego i nad początkami mechanizacji prac rolnych przyczyniły się do wyjaśnienia szeregu nieznanych wcześniej problemów.

Marian Wachowski urodził się 8 IX 1903 r. w Niechanowie k. Gniezna, jako syn tamtejszego ogrodnika Stanisława Wachowskiego i Salomei ze Staszkiwiczów. Od 1915 r. uczył się w gimnazjum w Kościanie, a potem w Śremie i tam uzyskał w 1923 r. świadectwo dojrzałości. W tym samym roku rozpoczął pracę jako nauczyciel szkoły podstawowej w Poznaniu, równocześnie studiując pedagogikę na Uniwersytecie Poznańskim. Tam uzyskał w 1929 r. stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy Samokształcenie młodzieży gimnazjalnej. Od 1927 r. do 1930 r. był asystentem w Katedrze Pedagogiki na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1935—39 prowadził tam wykłady zlecone i seminaria, pracując równocześnie na

W wyższym Katolickim Studium w Poznaniu. W 1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej i po krótkim pobycie w niewoli niemieckiej wrócił do Poznania. Wsiedlony w 1940 r. zamieszkał w Warszawie, gdzie pracował jako urzędnik w Ubezpieczalni Społecznej i wykładał pedagogikę i historię wychowania na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. W związku z tajnym nauczaniem był w 1943 r. więziony na Pawiaku, a okres powstania przetrwał w obozie pracy przymusowej pod Leszmem.

Po wyzwoleniu M. Wachowski organizował Zakład Pedagogiki na Uniwersytecie Poznańskim, a z końcem 1945 r. podjął pracę na Wydziale Rolniczym w Zakładzie Pedagogiki Rolniczej. Zakład ten pozostawał pod jego kierownictwem do 1950 r. W latach 1950—1952 pracował w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej, a w latach następnych (do 1958 r.) w Bibliotece Głównej Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. W 1957 r. uzyskał tytuł docenta w oparciu o habilitację przeprowadzoną w 1943 r. na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich, a powtórzoną w 1947 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Mianowany w 1958 r. kierownikiem Katedry Pedagogiki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu pozostawał na tym stanowisku do 1966 r., kiedy to na własną prośbę został przeniesiony do Wrocławia i objął tam kierownictwo Katedry Pedagogiki na Wydziale Historyczno-Filozoficznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1967 r. również na własną prośbę przeniesiony został do Katedry Pedagogiki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu.

Obok problematyki pedagogicznej często historia nauk rolniczych była przedmiotem zainteresowań i prac doc. Mariana Wachowskiego. Tematykę tę poruszał fragmentarycznie już w pracach ogłoszonych w dwudziestoleciu międzywojennym, np. w obszernej rozprawie *Przygotowanie zawodowe robotnika rolnego w świetle pedagogiki empirycznej* („Roczniki Nauk Rolniczych” T. 47: 1939). Szerszą jednak działalność w dziedzinie historii rolnictwa podjął po 1955 r. Zainteresowały go głównie dwa problemy. Pierwszy z nich to dzieje wyższego szkolnictwa rolniczego w Poznańskim, a drugi to dawniejsze próby mechanizacji rolnictwa.

Jego obszerne monograficzne opracowanie historii Wyższej Szkoły Rolniczej istniejącej w Zabikowie w latach 1870—1876 było pierwszą próbą pełnego omówienia roli tej uczelni, która pomimo krótkiego istnienia odegrała ważną rolę w dziejach szkolnictwa rolniczego w Polsce, była bowiem jedyną polską uczelnią wyższą pod zaborem pruskim. Z szerzej zakrojonego cyklu badań nad studiami rolniczymi Polaków zagranicą, doc. Wachowski ogłosił dwie prace o Akademii Rolniczej w Prószkowie na Śląsku, uzupełniając je zestawieniem studentów Polaków. Kontynuacją tych badań nad szkolnictwem rolniczym w Wielkopolsce była próba szczegółowego przedstawienia przyczyn, jakie złożyły się na powstanie Wydziału Rolniczo Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego. Starania i prace organizacyjne prowadzone sprawnie i planowo doprowadziły do utworzenia tej placówki w 1919 r. W studium Wachowskiego bardzo trafnie podkreślone są naukowe potrzeby i społeczne przyczyny, które doprowadziły do powstania tej pierwszej — po 40 przeszło latach — od likwidacji Szkoły w Zabikowie placówki, zajmującej się przygotowaniem kadr dla rolnictwa polskich Ziemi Zachodnich. Uzupełnienie nakreślonego w tych pracach obrazu nauczania rolnictwa stanowi rozprawa dotycząca praktyk rolniczych w Wielkopolsce, będących również ważną formą kształcenia rolników. Ze wspomnianymi tu pracami wiąże się również

artykuł na temat projektowanego w pierwszych latach XIX w. instytutu rolniczego w Sulisławicach. Nie doszło wprawdzie do realizacji pomysłu Biernackiego, lecz inicjatywa ta przyczyniła się do utworzenia pierwszej polskiej uczelni rolniczej, Instytutu Agronomicznego w Marymoncie.

Jednym z zagadnień stosunkowo mało znanym w polskiej literaturze historyczno-rolniczej był problem mechanizacji rolnictwa i konstrukcji maszyn rolniczych. Tematyce tej Wachowski poświęcił szereg prac odnoszących się zarówno do zagranicznych jak i polskich prób konstrukcyjnych. Podjął on próbę zestawienia znanych materiałów dotyczących początków mechanizacji siewu w Europie i dawniejszych prób konstrukcyjnych. Jego badania na ten temat tylko w części wiążą się z rolnictwem polskim. Zakres ich jest znacznie szerszy, gdyż obejmuje mało znaną działalność na tym polu konstruktorów włoskich oraz Jamesa Cooke'a. Interesowały go również inne maszyny rolnicze, głównie młocarnie, jednak prace poświęcone temu zagadnieniu pozostały w rękopisie. Już ściśle z polskim rolnictwem wiążą się jego badania nad produkcją maszyn i narzędzi rolniczych w Polsce pod zaborem rosyjskim, tylko w części ogłoszone drukiem. W chwili obecnej problemy mechanizacji rolnictwa, szczególnie polskiego, są już przedmiotem badań szeregu uczonych, jednak należy podkreślić, że przynajmniej w pewnym zakresie właśnie Marian Wachowski zapoczątkował prace na ten temat.

W dorobku Mariana Wachowskiego nie można również pominąć szeregu prac o elementach rolniczych przewijających się w *Panu Tadeuszu* A. Mickiewicza. Jego *Gospodarstwo Soplicowskie* zawiera nie tylko analizę realiów Mickiewiczowskich z zakresu gospodarstwa wiejskiego, lecz równocześnie stanowi konfrontację informacji zawartych w poemacie z ówczesną literaturą i praktyką rolniczą. To studium wypełniło pewną lukę istniejącą w historii literatury polskiej. Jedną z ostatnich prac Wachowskiego dotyczyła wpływów zagranicznych na rolnictwo polskie w latach 1750—1830. Ta próba ogólniejszego spojrzenia na okres, w którym kształtowały się początki polskiej myśli rolniczej zapowiadała podjęcie przez autora prac o charakterze syntetycznym. Ich zapowiedzią był również rękopis rozprawy o metodologii historii rolnictwa.

Marian Wachowski był też stałym współpracownikiem Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, brał udział w pracach Zespołu Historii Nauk Rolniczych; wygłosił dwa referaty na XI Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki. Spośród 40 prac z historii rolnictwa — 14 ogłosił w wydawnictwach Zakładu. Niestety, przedwczesna śmierć nie pozwoliła mu zakończyć szeregu prac, w których pragnął podsumować wyniki przeprowadzonych już badań. Ich zapowiedzią był również rękopis rozprawy o metodologii historii rolnictwa.

Zdzisław Kosiek

WYKAZ PRAC DOC. DRA MARIANA WACHOWSKIEGO Z ZAKRESU HISTORII NAUK ROLNICZYCH

1. Alojzy Biernacki — pionier postępu rolniczego w Polsce w pierwszej połowie XIX wieku. *Postępy Nauk Rolniczych*. R. 2 (7): 1955 nr 5 s. 105—115.
2. Alojzy Prosper Biernacki, pionier postępu rolniczego w pierwszej połowie XIX w. *Sprawozdania PTPN* 1955 nr 1 s. 55—56.
3. Rolnictwo w „Panu Tadeuszu”. *Sprawozdania PTPN* 1955 nr 1 (44) s. 18.

4. Bibliografia prac [A. Sempołowskiego]. W: A. Sempołowski: Hodowla i uszlachetnianie roślin gospodarskich. Warszawa 1956 s. 224—228.
5. O rolnictwie w „Panu Tadeuszu”. *Pamiętnik Literacki* R. 47: 1956, zeszyt specjalny w setną rocznicę zgonu Adama Mickiewicza 1855—1955, s. 242—259.
6. Przyczynek do historii studiów rolniczych Polaków w Prószkowie na Śląsku. *Sobótka*. R. 11: 1956 s. 272—276.
7. Skąd się wzięła siewczkarnia. *Widnokrąg* 1956 nr 10 s. 1.
8. Gospodarstwo sopolcowskie. Rolnictwo w „Panu Tadeuszu”. Poznań 1957 Państwowe Wydawnictwo Naukowe ss. 99, 1 nlb.
9. Marszałek Bieliński i siewnik. *Wiedza i Życie* R. 24: 1957 s. 515.
10. Projekt Alojzego Biernackiego urządzenia w Sulisławicach instytutu agronomicznego. *Ziemia Kaliska*. R. 2: 1958 nr 4(8) s. 11.
11. Przyczynek do historii handlu drzewnego na Litwie w końcu XVIII wieku. *Sylwan* R. 102: 1958 z. 10 s. 1—18.
12. Próba założenia akademii medyczno-ekonomicznej w Warszawie w r. 1768. *Archiwum Historii Medycyny* T. 22: 1959 s. 1—18.
13. Szkoła Zabikowska — studium w zakresie historii nauki i nauczania rolniczego w Poznańskiem. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Ser. B z. 2: 1959 s. 5—156, ilustr.
14. Z przeszłości siewnika. *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*. Ser. *Mechanizacja i Elektryfikacja Rolnictwa* z. 2: 1959 s. 3—36.
15. „Żabikowiaczy”. *Poradnik Gospodarski*. R. 54 (71); 1959 nr 40 s. 3—4.
16. [Rec.] E. Werth: Grabstock, Hacke und Pflug-Versuch einer Entstehungsgeschichte des Landbaues. Ludwigsburg 1954. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 4: 1959 s. 553—554.
17. Jak powstał siewnik. *Maszyny Rolnicze* R. 2: 1960 nr 5—6 s. 165—170.
18. [Rec.] W. Ochmański: Gospodarowanie na roli na ziemiach polskich w rozwoju dziejowym. Warszawa 1959. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 5: 1960 nr 3/4 s. 445—447.
19. Praktyki rolnicze w Poznańskiem w XX wieku. *Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu* T. 9: 1960 s. 101—121.
20. Rozwój nauk rolniczych w Polsce do roku 1860 (streszczenie). *Tamże* s. 86—89.
21. Jak powstała młocarnia. *Maszyny Rolnicze* R. 3: 1961 nr 3—4 s. 107—112.
22. James Cooke, jeden z wybitnych wynalazców siewnika. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 7: 1962 s. 99—108, ilustr.
23. Polemika z rozprawą Tadeusza Nowackiego: „Produkcja narzędzi i maszyn rolniczych w Królestwie Kongresowym”. *Tamże*. s. 537—542.
24. Z przeszłości maszyny do czyszczenia ziarna. *Maszyny Rolnicze* R. 4: 1962 nr 1 s. 2.
25. Pod adresem wykładających i studiujących pedagogikę rolniczą. [Historia pedagogiki]. *Biuletyn Pedagogiczny Szkolnictwa Rolniczego* 1964 nr 2/26 s. 110—114.
26. Polska kolonia akademicka w Akademii Rolniczej w Prószkowie na Śląsku w latach 1847—1880. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Seria B z. 9: 1964 s. 211—226.
27. [Rec.] „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria B. Historia nauk biologicznych i medycznych”. zesz. 8. Warszawa 1963. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 9: 1964 s. 404—407.
28. Kalkstein Teodor (1851—1905). W: *Polski Słownik Biograficzny* T. 11: 1964/65 s. 488—489.
29. La genèse des machines agricoles. W: XIe Congrès International d’Histoire des Sciences. Sommaires. Varsovie—Cracovie août 24—29 1965. Section V s. 511—512.

30. L'Agriculture polonaise dans le cercle d'influences internationales entre 1750 et 1830. W: XIe Congrès International d'Histoire des Sciences. Sommaires. Varsovie—Cracovie août 24—29 1965. Section IV s. 447—448.
31. Polskie tradycje Prószkowa. *Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego* 1965 nr 3—4 (27—28) s. 31—35.
32. Geneza Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego (1919—1926). *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*. Seria B z. 11: 1966 s. 153—200.
33. Pierwsi europejscy konstruktorzy siewnika maszynowego Taddeo Cavallina i Joseph Locatelli. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* R. 11: 1966. s. 23—30.
34. Karol Kniaziewicz i postęp rolniczy. *Tamże* R. 12: 1967 s. 347—352.
35. [Rec.] B. Baranowski, T. Dziekoński, J. Bartyś: Źródła ikonograficzne do historii rolnictwa polskiego. Wrocław 1965. *Tamże* R. 13: 1968 s. 158—163.
36. Rolnictwo polskie w kręgu postępowych wpływów międzynarodowych w latach 1750—1830. *Sobótka* R. 24: 1969 s. 11—26.

PRACE POZOSTAJĄCE W MASZYNOPIŚCIE

1. Historia produkcji maszyn rolniczych w Polsce od roku 1750 do 1830, s. 73.
2. Niektóre problemy metodologiczne historii rolnictwa, ss. 20.
3. Rozwój młocarni opartej na zasadzie walca, ss. 16.
4. Z przeszłości młocarni, ss. 80.